

Рэцэнзіі

М. С. Васілеўскі. **Дзеяслоўнае словаўтварэнне:** Адыменныя суфіксальныя лексемы.— Мінск. «Навука і тэхніка», 1985.—248 с.

Пытанні беларускага дзеяслоўнага словаўтварэння прыцягвалі ўвагу многіх даследчыкаў (Я. Ф. Карскі, Ю. Ф. Мацкевіч, П. П. Шуба, А. І. Яновіч, Р. Н. Ключаў, М. Г. Булахаў, А. М. Мезенка і інш.). Даволі грунтоўна распрацоўваліся яны ў акадэмічных граматыках, курсе сучаснай беларускай літаратурнай мовы, у вядомых падручніках для ВНУ. Не адзін год карпатлівай працы прысвяціў беларускаму дзеяслоўнаму словаўтварэнню М. С. Васілеўскі. Рэцэнзуемая праца М. С. Васілеўскага з'яўляецца далейшым крокам у даследаванні названага аб'екта. У ёй абагульнены вынікі папярэдніх пошукаў аўтара, выпрацаван свой падыход да вывучэння словаўтваральных з'яў. Аўтар прысвяціў манаграфію толькі сямі словаўтваральным тыпам дзеясловаў—утварэнням з суфіксамі *-ава-(-ява-)*, *-става-*, *-ірава-(-ырава-)*, *-ізава-(-ызава-)*, *-фікава-(-іфікава-)*, *-ыфікава-*, *-афікава-*, *-і-(-ы-)*, *-е-(-э-)*. Манаграфія складаецца як бы з серыі нарысаў, прысвечаных кожнаму словаўтваральнаму тыпу. Але гэтыя нарысы ўмела аб'ядноўваюцца ў адзінае цэлае—цікавую манаграфію па дзеяслоўнаму словаўтварэнню.

М. С. Васілеўскі ўпершыню ў беларускай дэрываталогіі зрабіў грунтоўную структурна-семантычную класіфікацыю дзеясловаў з указанымі суфіксамі, выдзеліўшы ў кожным тыпе групы (а ў некаторых групах і падгрупы), усталяваў ступень прадуктыўнасці дзеясловаў кожнай групы ў сучаснай беларускай мове. Аналіз словаўтваральных з'яў у межах кожнага тыпу праводзіцца кваліфікавана, з улікам навейшай лінгвістычнай літаратуры па словаўтварэнню. Непасрэднаму аналізу дзеясловаў з тым ці іншым суфіксам папярэднічае кароткі агляд літаратуры, прысвечанай данаму суфіксу. Пры аглядзе робяцца экскурсы ў вывучэнне гэтых з'яў у іншых славян-

скіх мовах, што, безумоўна, прыдае абагульненням і вывадам аўтара навуковую абгрунтаванасць і арыентуе будучых даследчыкаў на магчымасць і нават неабходнасць тыпалагічнага вывучэння дзеяслоўнага словаўтварэння ў роднасных мовах. У манаграфіі таксама ўсебакова аналізуюцца такія марфаналагічныя з'явы, як акцэнтацыя, альтэрнацыйныя працэсы зычных фанем на марфемным шве асновы і словаўтваральнага фарманта, інтэрфіксацыя, накладванне морфаў, інтэрферэнцыя і інш. Падрабязна вывучаецца словаўтваральная сінанімія аналізуемых дзеясловаў.

Асаблівую ўвагу звярнуў М. С. Васілеўскі на дзеясловы з запазычанымі элементамі *-ір-*, *-із-*, *-фік-*, паказваючы час іх праяўлення ў беларускай і іншых славянскіх мовах. Пры гэтым ён выказвае свае погляды на тыя ці іншыя пытанні беларускага дзеяслоўнага словаўтварэння. У манаграфіі, напрыклад, адзначаецца пашырэнне ў сучаснай беларускай мове словаўтваральнага тыпу дзеясловаў з суфіксам *-ірава-* за кошт папаўнення лексічнай сістэмы неалагізмамі, многія з якіх з'яўляюцца словамі з іншамоўнай асновай. Значная частка такіх слоў ідзе ў беларускую мову праз рускую. Тут цікава адзначыць, што многія асновы запазычаных слоў замацоўваюцца ў беларускай дзеяслоўнай сістэме дзякуючы суфіксам *-ава-(-ява-)*, а не *-ірава-(-ырава-)*, як у рускай мове. Аўтар устанавіў, напрыклад, што ў РБС-82 такіх выпадкаў больш 280. Аб гэтым жа сведчыць і матэрыялы ТСБМ.

Аўтарам рэцэнзуемай манаграфіі выкарыстан вялікі фактычны матэрыял, выбраны з шматлікіх і разнастайных у жанравых адносінах крыніц. Гэта дало магчымасць М. С. Васілеўскаму выявіць і раскласіфікаваць больш як 800 неалагізмаў і аказіянальных утварэнняў, абгрунтаваць прычыны ўзрастання прадуктыўнасці тых ці іншых словаўтваральных тыпаў, дакладней акрэсліць экспрэсіўныя адценні ў значэннях матывуючых назойнікаў.

Каштоўным у манаграфіі з'яўляецца індэкс неалагізмаў з указаннем іх крыніц, змешчаны ў дадатку. Але вызывае здзіўленне, чаму ў рабоце няма прадметнага і іменнага ўказальніка. Іх адсутнасць ускладняе карыстанне манаграфіяй. У рэцэнзуемым даследаванні хацелася б бачыць падрабязны разгляд палемічных пытанняў сучаснага словаўтварэння, спрэчкі з вучонымі адносна такіх паняццяў, як словаўтваральны тып, словаўтваральная мадэль, малапрадуктыўнасць, непрадуктыўнасць. Аўтар шырока ўжывае гэтыя тэрміны, але не заўсёды зразумела, які сэнс ён укладвае ў іх.

Манаграфічнае даследаванне М. С. Васілеўскага ўносіць прыкметны ўклад у распрацоўку кардынальных праблем сучаснага беларускага словаўтварэння.

М. А. Паўленка

В. М. Никитевич. **Основы номинативной деривации.**— Минск: Вышэйшая школа, 1985.— 157 с.

В книге В. М. Никитевича соответствующий языковой материал исследуется в ономасиологическом аспекте. Конечно, дело не в самом принципе, а в том, насколько он помогает решить поставленную задачу. Содержание монографии подтверждает, что избранный принцип исследования, вытекающий из специфики материала, позволил дать убедительные ответы на многие актуальные вопросы современной лингвистической науки, особенно на вопрос о взаимосвязи цельюоформленных слов, «словообразования», «с аналитическим и синтаксическим способами создания номинаций» (с. 3).

В первой главе «Номинативная деривация» раскрывается отношение автора к понятию системности в языке. Внимание при этом акцентируется на изоморфизме как основе системности. Отмечается динамизм языковой системы, наличие в ней относительно стабильных, подвижных и факультативных элементов.

Правомерным представляется и термин **номема** как формула, лежащая в основе того, что выражает слово и его функциональные заместители, а при отсутствии слова — только функциональные заместители. Две части этой формулы В. М. Никитевич называет семантической составляющей и классифицирующей составляющей, которые близки по значению терминам чешских лингвистов — **ономасиологический признак** и **ономасиологический базис**.

Убедительно аргументированный в монографии изоморфизм в выражении производных значений как проявление эксплицитной системности позволяет В. М. Никитевичу сделать обоснование **деривационной грамматики**, изучающей с точки зрения ономасиологии все возможные средства номинативной деривации, т. е. реализации производных, деривационных значений, а также коммуникативную целесообразность и необходимость такой реализации.

В следующих трех главах развиваются положения первой главы. Так, во второй — «Производное слово и деривационное сочетание» — разрабатывается основательная теоретическая база для решения проблемы деривационного анализа с учетом имеющихся исследований.

Третья глава посвящена способам однословной (несловообразовательной) номинативной деривации. Дается оценка понятиям «переход», «конверсия» и «транспозиция».

В заключительной, четвертой главе «Номинативная деривация как словообразовательно-синтаксическая система» обосновывается целесообразность выделения понятий «деривационное поле», «номинативное поле», «номинативный ряд». «Полевой» подход позволил, как известно, обнаружить системные отношения в лексике. Небезуспешны попытки его применения и в словообразовании. Распространяя метод поля вообще на номинативную деривацию, В. М. Никитевич считает, что деривационное поле дают производные слова и их коммуникативные эквиваленты или независимые номинации, объединенные общим деривационным значением.

Логическим продолжением излагаемого материала является понятие «номинативного поля», которое на правах составной части включается в деривационное поле. Книга В. М. Никитевича — достойный вклад в интенсивные изыскания по функциональной ономасиологии.

В. С. Сидорен

Симеон Русакиев. **Сказание за Георги Димитров.** София: Изд-во на БАН, 1983.— 183 с.

Новая книга Симеона Русакиева посвящена исследованию димитровской темы в советской литературе. Собрал и систематизировал все, что написано о Г. Димитрове советскими поэтами, прозаиками и драматургами, исследователь не только «обрабатывает», изучает материал, но и вскрывает причины, вызвавшие столь пристальное внимание и многообразие художественных воплощений. В широком творческом диапазоне раскрытия димитровской темы С. Русакиев видит силу и мощь советского интернационализма. По мнению ученого, каждая страница этой многожанровой антологии прежде всего говорит о нерушимой дружбе двух народов, помогает вскрыть корни сокровенной и мудрой мысли самого Г. Димитрова: «Наша дружба с Советским Союзом так необходима, как солнце и воздух для каждого живого существа».

Болгарский ученый-славист обращается к произведениям, которые посвятили Г. Димитрову белорусские поэты М. Танк, М. Калачинский, О. Лойко, Е. Лось, Г. Бородулин, П. Приходько.

Первая белорусская страница в «Сказании о Георгии Димитрове» открывается стихотворением М. Танка «Маў-залеі Г. Дзімітрава» (1950). Раскрывая